

ASPECTE PSIHOPEDAGOGICE PRIVIND TEORIA INTELIGENȚELOR MULTIPLE ȘI INSTRUIREA PERSONALIZATĂ A COPIILOR

*Burcă Anișoara, prof., înv. preșcolar, GPN Prisaca/
Școala Gimnazială nr.1 Turluianu, România
doctorandă UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Haheu- Munteanu Efrosinia, dr., conf. univ.
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 37.03:159.922.7

Abstarct

The theory of Multiple Intelligences allows the organization of an interactive and differentiated training, adapted to children's abilities, which helps them to capitalize on their own resources, to form self-training skills and to develop their motivation for lifelong learning. At the level of preschool education, the use of teaching strategies based on the Theory of Multiple Intelligences implies a certain particularization of the instructive-educational act, starting from the following aspects: the knowledge of the intelligence children's profile, the educators' awareness that all the types of intelligence have the same degree of importance for the development of children's personality and for their integration into social and professional life. Design, implementation and evaluation of teaching activities must be structured in such a way as to employ as many types of intelligence as it's possible, especially for develop children's acquisitions in solving problems in real situations. The children's assessment should consider all the forms of intelligence, not just linguistic and logical-mathematical.

Key-words: multiple intelligences, differentiating instruction, capitalization of own resources, personalized learning.

Fiecare copil este înzestrat de natură cu har și potențial. Instruirea personalizată a copiilor urmărește să descopere, să dezvolte și să promoveze potențialul tuturor categoriilor de copii, abilitățile, aptitudinile și potențialele lor naturale, prin intermediul unei educații individualizate, o curriculă de nivel internațional, accelerare, îndrumare, mentorat, un mediu de formare armonioasă, echilibrată. Noile standarde educaționale se bazează pe cele mai avansate cercetări de psihologie educațională, cât și pe expertiza în dezvoltarea copiilor cu potențial diferit. Beneficiile derivate din aceste noi standarde apar din utilizarea diferitelor experiențe rezultate din practică, cât și a diverselor arii de cercetare, cu scopul de a realiza programe educaționale cu coeficienți de calitate înaltă, în paralel cu dezvoltarea armonioasă a componentelor personalității copiilor.

Inteligența este una dintre cele mai fascinante subiecte de cercetare din psihologie. Howard Gardner își pune, și el, profund amprenta asupra domeniului psihologiei, introducând revoluționarul concept de *inteligențe multiple*; conform lui Cianciolo și Sternberg, teoria lui Gardner „integrează abordări metodologice și descoperiri care țin de metafora geografică, metafora biologică și metafora antropologică” [7, p. 54]. Psihologul consideră inteligența ca fiind nu o singură entitate, ci un sistem de inteligențe independente, propunând opt inteligențe, testate în prealabil, în funcție de câteva criterii riguroase (inteligența lingvistică, logico-matematică, muzicală, corporal-kinestezică, interpersonală, intrapersonală, vizual-spațială, naturalistă și existențială). Și, nu în ultimul rând, literatura de specialitate mai vorbește despre o *inteligență culturală (CQ)*, definită ca fiind abilitatea unei persoane de a aborda în mod eficient alte persoane din medii culturale diferite [7, p. 78]. Aceasta include patru fațete: strategia, cunoașterea, motivația și comportamentul.

Din analiza caracteristicilor și funcțiilor inteligenței efectuată de mai mulți cercetători [1, p. 55], această inteligență permite individului să influențeze atitudinile și valorile celorlalți; o persoană are o astfel de Inteligență, dacă înțelege și cunoaște limba unor persoane aparținând altor culturi, dacă înțelege semnificația comportamentului nonverbal, dacă identifică stilul lor cultural și modul în care ei îi înțeleg pe ceilalți. De-a lungul istoriei, inteligența a fost abordată în diverse maniere, primind diferite definiții. Au fost specialiști care susțineau cu convingere că inteligența este o aptitudine cu caracter dobândit, fiind puternic influențată de mediu, dar și opozanți ai acestei concepții, care susțineau că aceasta este înnăscută sau transmisă ereditar. Noi ne situăm pe o poziție de mijloc, considerând că inteligența are premise și baze biologice, însă este, de asemenea, condiționată de mediu și societate, acestea putând susține sau inhiba dezvoltarea ei.

Referindu-ne la definițiile lui Gardner, Allport și a lui Claparède și admitând că inteligența, ca fiind acea aptitudine generală intelectuală cu multiple fațete, care se manifestă în situații noi, și permite elaborarea soluțiilor optime pentru rezolvarea diverselor probleme, continuăm demersul nostru pe această direcție și vorbim în continuare de Teoria Inteligențelor Multiple a lui Gardner, pe care se bazează lucrarea de față.

Așadar, este momentul să menționăm că într-o lume care se afla sub imperiul ideii de intelect unic, având o „viziune unidimensională de evaluare a minții oamenilor” [6, p. 12], psihologul american Howard Gardner îndrăznește să propună, după cum el însuși o numește, „o viziune radical diferită asupra minții”, o „multiperspectivă asupra inteligenței”, elaborând *Teoria Inteligențelor Multiple (TIM)*, pluralizând astfel termenul de inteligență – unul din elementele inovatoare aduse de teoria sa. Pornind de la simpla observare a unor oameni remarcabili în diferite domenii (sport, artă, muzică etc.), despre care oricine ar putea să spună că au, într-adevăr, ceva special, dacă nu chiar să îi numească inteligenți, și punându-și întrebarea cum nu au putut fi identificați de testele normale aceste persoane inteligente sau dacă nu sunt astfel, ce le permite să aibă realizările uimitoare pe care le au [6, p. 98], el dezvoltă o viziune diferită, pluralistă a inteligenței; de fapt, Gardner chiar afirmă că „teoria inteligențelor multiple pluralizează conceptul tradițional” [6, p. 14], ea fiind un potențial biopsihologic al speciei umane de a procesa anumite tipuri de informații în anumite moduri și se activează pentru a rezolva probleme de diferite naturi sau a crea produse de valoare pentru o societate. Procesarea realizându-se în anumite moduri, este clar că putem vorbi de mai multe aptitudini, nu de o aptitudine unică pe care unii o au, iar alții, nu. Aceste aptitudini, potențialuri, considerate de Gardner ca având rădăcini neurologice, se activează sau nu în funcție de valorile unei culturi anume, de oportunitățile pe care aceasta le oferă și de deciziile personale luate de individ și/sau familia sa, profesorul, școala etc.

Apărând ca o critică la testele psihometrice, după cum însuși Gardner afirmă [4, p. 47], această teorie a înglobat la început șapte inteligențe, stabilite după opt criterii stricte, pe care le găsim enumerate și în lucrarea de doctorat a domnului Predescu [10, p. 35]:

- Existența unor dovezi neurologice (fiind formulată dintr-o puternică perspectivă biologică, TIM necesită o bază biologică pentru fiecare presupusă inteligență, cu alte cuvinte, o inteligență trebuie să poată fi localizată pe o arie corticală).
- Existența unei istorii evolutive și a unei plauzibilități evolutive (evidența despre evoluția noastră ca specie este crucială pentru orice discuție asupra minții și a creierului).

- Existența unei operații centrale sau a unui set central de operații (o inteligență este compusă din mai multe subinteligente, de aceea este necesar a se cunoaște ce capacități sunt specifice fiecăreia).
- Existența unui sistem de simboluri și/sau coduri (acestea sunt întâlnite în viața de zi cu zi, cu toții operând cu o gamă variată de simboluri – specifice limbajului vorbit și scris, matematicii, diagrame, desene, schițe, ecuații logice etc.).
- Existența unei istorii diferite de dezvoltare alături de un set de performanțe ce pot fi definite (pentru a-și dezvolta o inteligență, oamenii parcurg trasee diferite).
- Existența unor savanți idioti, genii și alți oameni excepționali.
- Existența unui suport din partea psihologiei experimentale (pentru a fi numită *inteligentă*, este necesar ca o aptitudine să poată fi evidențiată experimental).
- Existența unui suport din partea descoperirilor psihometrice (apărând ca o reacție la testele psihometrice, pare ciudat ca acestea să sprijine TIM, însă noile cercetări aduc dovezi psihometrice în favoarea acestei teorii).

De precizat aici că inițial, Gardner a propus șapte inteligențe umane separate, și anume: Inteligența logico-matematică; Inteligența lingvistică; Inteligența muzicală; Inteligența corporal-kinestezică; Inteligența vizual-spațială; Inteligența interpersonală; Inteligența intrapersonală. Însă această listă de inteligențe nu era una strictă, închisă, de nemodificat, autorul însuși specificând că este una provizorie [5, p. 92]; de-a lungul timpului, a luat în considerare mai multe inteligențe-candidat, trecându-le prin setul de opt criterii, și multă vreme a considerat că nu este necesar să îmbogățească lista deja existentă. De abia în 1999 a luat în considerare *inteligenta naturalistă, inteligenta existențială și cea spirituală*, admitându-le pe primele două ca făcând parte din setul inteligențelor multiple, ultima fiind considerată doar pe jumătate, deoarece nu s-a găsit o localizare pe aria corticală a acesteia. Fiind independente, fiecare din cele opt inteligențe are caracteristile sale proprii.

Astfel, ***inteligenta logico-matematică*** – una din cele două inteligențe privilegiate și apreciate în învățământ și una din bazele testelor de IQ – se referă la capacitatea unei persoane de a gândi logic și de a reflecta asupra conexiunilor dintre obiecte, acțiuni și idei. O persoană cu o această inteligență dominantă gândește în termeni de *dacă-atunci*, cunoaște cauza și efectul unei acțiuni, are abilitatea de a crea strategii, de a explora, de a examina și de a rezolva lucrurile dificile și de a obține un punctaj bun la testele de IQ [3, p. 38], „traduce ușor informațiile în formule matematice, are capacitatea de a discerne tipare numerice și logice, folosește analogia pentru a explica, descrie modele de simetrice, compune probleme, demonstrează prin scheme, înțelege cauzalitatea, relațiile, mânuiește raționamente inductive și deductive” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la matematicieni, logicieni, oameni de știință, contabili, programatori etc.

În continuare, vom realiza o scurtă analiză a fiecărui tip de inteligență:

Inteligența lingvistică – a doua din bazele principale ale testelor de IQ – reprezintă capacitatea unei persoane de a gândi în cuvinte și de a înțelege cum se poate folosi limbajul în mod eficient. O persoană cu această inteligență ca dominantă are abilități de citire, scriere, vorbire și ascultare și le folosește pentru a descrie, informa și convinge pe ceilalți; „peraoana are o sensibilitate specială la sunete, ritmuri și sensul cuvintelor, vocabular bine dezvoltat, povestește ca să explice, gândește cu voce tare, participă la dezbateri, scrie cu ușurință poezie, proză, articole, citește mult și cu plăcere, în pauze spune glume etc.” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la avocați, politicieni, scriitori, poeți, jurnaliști etc.

Inteligența vizual-spațială se referă la capacitatea unei persoane de a gândi în imagini și de a înțelege cum se potrivește și cum se mișcă obiectele în lumea reală. O persoană vizuală vede, observă lucruri și poate să-și aducă aminte de ele ușor, să exprime ceea ce vede, „desenează pentru a explica sau demonstra, are percepții vizuale corecte din mai multe unghiuri, se orientează în spațiu, are capacitatea de a percepe cu acuratețe lumea vizual-spațială” [8, p. 84], folosește cu ușurință și îndemânare harta, aparatul de fotografiat etc. Este întâlnită în principal la sculptori, pictori, chirurghi, artiști grafici, arhitecți, proiectanți, cartografi etc.

Inteligența muzical-ritmică are în vedere abilitatea unei persoane de a gândi în sunete și de a înțelege cum se face muzica, cum se execută și este apreciată aceasta. O persoană muzicală recunoaște foarte ușor ritmul, tonul, înălțimea și timbrul, și modul în care acestea se combină, cântă, compune, cântă la un instrument, emite judecăți de valoare despre alte persoane ce cântă prin melodii și ritm, indică modele ritmice” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la muzicieni, cântăreți, compozitori etc.

Inteligența interpersonală reprezintă capacitatea unei persoane de a gândi despre ceilalți și de a înțelege relațiile pe care le are cu aceștia. O persoană inteligentă, în acest mod, reușește să „citească” comportamentul oamenilor și folosește acest lucru pentru a interacționa cât mai bine cu aceștia, „cooperează în grup, manifestă sensibilitate și atenție la comportamentele / motivele / atitudinile / sentimentele / toanele celor din jur, explică / predă ceva cuiva” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la profesori, directori, lideri etc.

Inteligența naturalistă implică capacitatea unei persoane de a gândi și înțelege lumea naturală. Un naturalist recunoaște și clasifică plantele, animalele și alte elemente din mediul înconjurător, apreciază natura – vremea, lacurile, râurile, fermele – și clădirile, mașinile și oamenii [3, p. 33], „observă și notează, clasifică, descrie schimbările din mediul înconjurător, se îngrijește de animale, grădini, folosește lupa sau binoclul pentru observare, desenează / fotografiază obiecte din natură” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la fermieri, biologi, astronomi, ecologi etc.

Inteligența intrapersonală presupune capacitatea de a gândi despre sine însuși și de a reflecta la propriile gânduri, sentimente și acțiuni. O persoană inteligentă, în acest mod, se cunoaște bine pe sine și știe cum să exploateze acest lucru, are abilitatea de a-și stabili ținte de atins, de a încerca în mod corect și realist să le atingă, „ține un jurnal, descrie calitățile persoanelor care îl ajută să facă ceva, exprimă, și e conștient de diferite sentimente, știe ce vrea și ce poate / nu poate face, știe încotro să se îndrepte dacă are nevoie de ajutor” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la scriitori, teologi, întreprinzători etc.

Inteligența existențialistă se referă la capacitatea unei persoane de a gândi filosofic și de a înțelege viața, universul, totul din jurul său. O astfel de persoană are abilitatea de a face față întrebărilor despre viață, moarte și existența umană, contemplează locul său în univers, explorează și își exprimă principiile după care se ghidează în viață. Este întâlnită în principal la filosofi, analiști etc.

Inteligența corporal-kinestezică exprimă capacitatea unei persoane de a gândi în mișcări și de a-și folosi în mod eficient propriul corp. O persoană cu această inteligență predominantă „are abilitatea de a controla mișcările corporale și de a mânui obiecte cu măiestrie, creează mișcare pentru a explica ceva, controlează mișcarea, mimează ușor, participă cu plăcere la joc de rol, dansează” [8, p. 84]. Este întâlnită în principal la dansatori, sportivi, medici chirurghi, artiști care lucrează cu mâinile – cei care fac, de exemplu, obiecte artizanale etc.

Este esențial să menționăm că Teoria lui Gardner, pe lângă faptul că a avut un succes uriaș, mai ales în rândul profesorilor, a suferit numeroase critici de-a lungul timpului sau interpretări greșite. Spre exemplu, unii interpretau inteligențele ca fiind același lucru cu domeniile sau disciplinele; Gardner combate puternic acest punct de vedere greșit în multe din scrierile sale, explicând că o *intelență* este un potențial biologic și psihologic, care se realizează într-o mai mare sau mai mică măsură, în funcție de factorii ce țin de experiență, cultură și motivație care afectează o persoană, pe când un *domeniu* este un set de activități organizate într-o cultură, caracterizat de un sistem specific de simboluri și operații. Deși inteligențele și domeniile sau disciplinele pot avea același nume, ele reprezintă concepte total diferite: inteligența este o structură biologică și psihologică, iar domeniile și disciplinele sunt structuri sociologice [6, p. 43]. O altă critică adusă teoriei este că inteligențele multiple se confundă cu stilul de învățare, stilul cognitiv sau stilul de lucru. Referindu-se la stilurile de învățare, Ramona Ștefana Petrovan le definește ca fiind „simplă preferință, pentru metoda prin care învățăm și ne aducem aminte ceea ce am învățat, ne arată calea și modalitățile prin care învățăm” [9, p. 34] și spune că se poate vorbi de trei stiluri de învățare de bază: vizual, auditiv, tactil-kinestezic. Gardner, de asemenea, lămurește această confuzie, spunând că *stilul* desemnează o abordare generală pe care individul o aplică asupra oricărui tip de conținut, pe când *intelența* este o capacitate, cu procesele sale specifice, care este adaptată unui conținut anume din lume (cum sunt sunetele muzicale sau modelele spațiale) (Gardner, 1995).

Nu putem ignora ideile exprimate de profesorul R. Delisle, de la universitatea Kent State, Ohio, care se ocupa de elevi cu cerințe speciale și supradotați cu referire la TIM, spunând că aceasta „distribuie supradotarea în mod egal printre diferite zone de talent” și că „este o abordare simplistă, visătoare, care pare bună celor care admit că abilitățile intelectuale nu sunt egal distribuite în societatea americană” [8, p. 45]. Mulți critică TIM, din perspectiva faptului că nu se bazează pe dovezi empirice validate științific, că nu are o metodologie clară pentru a putea fi aplicată în practica educațională, că este subiectivă (Păcurari, 2012; Gardner, 1995); însă acești critici nu iau în seamă investigațiile pe care Gardner le-a făcut asupra creierului uman, interviurile pe care acesta le-a luat de la sute de oameni, printre aceștia numărându-se în special copii supradotați, savanți idioți, oameni cu paralizii, autiști etc. [8, p. 78]. Gardner este criticat dur, mai ales, de nume mari, precum James Traub, care spune că „sistemul lui Gardner nu este acceptat de cei mai mulți specialiști în inteligențe și pedagogie” [8, p. 47]; George Miller, care afirmă că „argumentarea lui Gardner este doar o opinie personală și poate o încercare de lovitură mediatică” [8, p. 47], și de o întreagă literatură care se centrează pe trei aspecte: adecvarea criteriilor folosite în stabilirea inteligențelor; validitatea conceptualizării inteligențelor; existența unor dovezi empirice suficiente pentru sprijinirea teoriei.

Alți mari psihologi, care aduc contraargumente teoriei lui Gardner, sunt Robert J. Sternberg, care consideră inteligențele multiple ca fiind de fapt talente, Harry Morgan, ca și John B. Carroll, care notează faptul că inteligențele multiple seamănă foarte bine cu constructele stilului cognitiv și cu factorii coeficientului de inteligență și chiar se identifică cu abilitățile primare ce derivă din testele de inteligență, și Nathan Brody, în opinia căruia Gardner a greșit omițând factorul atunci când a restructurat inteligența și când s-a preocupat atât de mult de oamenii, în situații extreme, deoarece acestea nu explică atât de bine comportamentul inteligent al oamenilor obișnuiți, în viața lor de zi cu zi (Păcurari, 2012).

Critici au fost aduse și în ce privește numărul inteligențelor multiple posibile, faptul că acesta nu este definit, stârnind multe controverse și discuții; un răspuns interesant vine din partea domnului lector, doctor Predescu, care susține, în teza sa de doctorat, că nu numărul acestor inteligențe este important, ci puterea lor explicativă, iar acest număr va fi egal cu numărul de deficiențe, care sunt categorizate în prezent, el observând că „fiecare inteligență explică o inteligență” [10, p. 76]. Gardner însuși combate anumite mituri și critici într-un articol scris în 1995, pe care l-am menționat și mai sus; astfel, vorbind de factorul general de inteligență, autorul explică problema incompatibilității acestuia cu teoria sa, spunând că, deși cei care admit acest factor se interesează doar de teste și scorurile acestora, el nu pune la îndoială existența acestui factor, ci doar competența și puterea explicativă a acestuia. El nu consideră studiul acestuia ca fiind științific nepotrivit și chiar este dornic să accepte utilitatea acestuia pentru anumite scopuri teoretice, dar subliniază poziția sa, spunând că se focusează pe acele inteligențe și procese intelectuale ce nu sunt acoperite de factorul g (Gardner, 1995).

Gardner clarifică în același articol și dilema incompatibilității inteligențelor multiple cu teoriile ereditariste, spunând că teoria sa este neutră în ce privește problema eredității unor inteligențe, subliniind mai degrabă interacțiunea mediu-ereditate; el nu pune la îndoială faptul că abilitățile umane, cât și diferențele umane, au o bază genetică, o dovadă solidă fiind studiile asupra gemenilor crescuți separat, dar respinge dihotomia *moștenit versus învățat*, accentuând, în schimb, interacțiunea dintre factorii genetici și cei din mediu, încă din momentul concepției. Deși a întâmpinat atâtea critici și piedici, teoria lui Howard Gardner continuă să își găsească ecou și rezonanță în mințile și inimile multora, în special profesori, din întreaga lume, toți aceștia înțelegând, interiorizând și dorind să pună în practică principiul conform căruia cu toții suntem diferiți, unici și avem ceva special de oferit celorlalți. Această teorie, pe care însuși autorul ei o compară cu o multitudine de ferestre ce dau în aceeași camera [4, p. 39], valorifică ideea conform căreia nu toată lumea învață la fel același conținut și poate fi evaluată în exact aceeași manieră și ajută la personalizarea procesului de educație, și, astfel, la valorificarea potențialului fiecărui elev, care, prin talentele și aptitudinile sale, va deveni folositor societății în care trăiește. Această teorie centrată pe ideea că un conținut poate fi prezentat într-o multitudine de forme, ajută profesorul să ajungă la fiecare elev – principiu esențial al educației, căci, după cum spunea și Gardner, nu ne putem permite să irosim și să pierdem nici măcar o minte!

Revenind la impactul Teoriei Inteligențelor Multiple, putem confirma că ne permite organizarea unei instruirii interactive și diferențiate, este un învățământ adaptat elevilor, care îi srijină să își valorifice propriile resurse, să își formeze capacități de autoinstruire și să le dezvolte motivația pentru învățarea permanentă. Inteligențele multiple reprezintă fundamentul instruirii diferențiate, întrucât odată cu identificarea lor se determină sensul care trebuie modelat și adaptat la curriculum implementat, pentru fiecare elev, considerat ca unicat, care are anumite particularități psihologice de vârstă, dar, mai ales, anumite particularități psihologice individuale, un anumit stil de învățare, anumite aptitudini, interese și nevoi educaționale, disponibilitate și capacități de asimilare și formare proprie.

Pentru a da coerență argumentelor, facem trimitere la lucrarea savantului Predescu M. F., care consideră, că la nivelul învățământului preșcolar, utilizarea de strategii didactice bazate pe Teoria Inteligențelor Multiple [10, pp. 27-32] presupune o anumită particularizare a actului instructiv-educativ, pornind de la următoarele aspecte:

- Necesitatea cunoașterii profilului de inteligență al elevilor. Aici se referă la

detectarea „punctelor tari” și a „punctelor vulnerabile”, a stilurilor de învățare, demersuri necesare pentru diferențierea abordării pedagogice și metodice, respectiv, pentru proiectarea și aplicarea strategiilor didactice de diferențiere și individualizare a instruirii.

- Conștientizarea de către educatori a faptului că toate tipurile de inteligență au același grad de importanță pentru dezvoltarea personalității elevilor și pentru integrarea lor în viața profesională și socială. În opinia lui Gardner, inteligențele nu reprezintă numai diferite domenii de conținuturi, ci și modalități de învățare.
- Este necesar să se conștientizeze faptul că fiecare inteligență poate fi folosită pentru însușirea nemijlocită de conținuturi din domeniul cu care este ea corelată, sau ca mijloc pentru asimilarea anumitor conținuturi, în situațiile în care indivizii nu au inteligența, specific disciplinei, bine dezvoltată.
- Elaborarea unei oferte educaționale flexibile în funcție de profilurile de inteligență ale elevilor, centrată simultan pe diferite tipuri de inteligență particulare proprii elevilor, care să contribuie la dezvoltarea potențialului intelectual al fiecărui elev și să susțină dezvoltarea abilităților sale specific.
- Proiectarea, realizarea și evaluarea activităților didactice, în așa fel încât să angajeze cât mai multe tipuri de inteligență.
- Valorificarea achizițiilor elevilor în rezolvări de probleme, de situații reale.
- Renunțarea la curriculum uniform și la concepția uni- sau bidimensională a inteligenței, în favoarea unui autentic curriculum și a unei școli centrate pe elev și pe nevoile sale educaționale.
- Urmărirea înțelegerii profunde de către elev a conținutului ideatic al câtorva discipline-nucleu, în conformitate cu stilurile de învățare și cu profilurile elevilor.
- Evaluarea elevilor ar trebui să măsoare toate formele inteligenței, nu doar cea lingvistică și cea logico-matematică, să li se dea posibilitatea să îndeplinească sarcinile de lucru, făcând apel la diferite forme ale inteligenței.

În concluzie, ținem să menționăm că, cadrele didactice trebuie să fie pregătite să spijine învățarea copiilor prin înțelegerea diversității lor, prin valorificarea optimă a particularităților individuale, aplicând diverse strategii.

BIBLIOGRAFIE

1. AVRAM, L. G. Analiza principalelor elemente care influențează etica în afaceri. *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Economie*. Nr. 1-2010, pp. 161-168.
2. CIANCIOLO, A. T. & STERNBERG, R. J. *Inteligența. Scurt istoric*. București: Editura Trei, 2012.
3. FLEETHAM, M. *Multiple intelligences in practice- enhancing self-esteem and learning in the classroom*. Stafford: Network Continuum Education, 2006.
4. GARDNER, H. Reflections on multiple intelligences: Myths and messages. *Phi Delta Kappan*, 1995.
5. GARDNER, H. *Intelligence reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York: Basic Books, 1999.
6. GARDNER, H. *Inteligențele multiple. Noi orizonturi*. București: Sigma, 2006.
7. LUCA, A. *Testare psihologică. Psihodiagnoza aptitudinilor și inteligenței*. București: Editura Credis, 2010.
8. PĂCURARI, O. Ș. *Instruirea diferențiată din perspectiva noilor teorii ale inteligenței. Implicații pentru formarea cadrelor didactice (Teză de doctorat)*. București, 2012.
9. PETROVAN, R. Ș. Diferențierea curriculară prin valorificarea teoriei inteligențelor multiple. *Revista Învățământul Preșcolar*, 27-46. 2010.
10. PREDESCU, M. F. *Paradigme actuale în studiul inteligenței (teză de doctorat)*. București, 2012.